

Rovența-Frumușani 1995 = Daniela Rovența-Frumușani, *Semiotica discursului științific*, București, Editura Științifică.

Wooten 1987 = *Hermogenes' On Types of Style*, translated by Cecil W. Wooten, Chapel Hill and London, The University of North Carolina Press.

ON G. IVĂNESCU'S STYLISTIC VIEW
(OR ON A JUST RECOMMENDATION REGARDING THE STUDY OF STYLES)

ABSTRACT

In this paper I aim at evaluating G. Ivănescu's stylistic conception, pointing to both its correctness and possibilities, as well as to its limits. Since the Romanian linguist did not always express himself clearly enough, we have resorted to Eugenio Coseriu's linguistic theory as an interpretative frame *ex-negativo*. At the same time, I thought it proper to bring into light our forerunners' conception concerning the three types of styles theorized in Antiquity: the plain, the middle and the grand.

Keywords: *G. Ivănescu, Coseriu, rhetoric, styles, Antiquity, functional stylistics.*

CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU ȘI A LUI EUGENIU COȘERIU
DESPRE LIMBAJUL POETIC (I)

LUCIA-GABRIELA MUNTEANU*

1. Platforma ideatică a celor doi savanți

1.1. În studiul amplu *Limba poetică românească* (Ivănescu 1956), reluat cu unele modificări în *Istoria limbii române* (Ivănescu 1980), în volumul postum *Studii de istoria limbii române literare* (Ivănescu 1989), G. Ivănescu numește și comentează clar, de multe ori polemic, izvoarele care au stat la baza configurării propriei concepții despre limba poetică. Le enumerăm în modul cum au fost ele menționate (fie doar numele autorului, fie împreună cu lucrarea de referință) și le grupăm astfel:

a) izvoare antice: Aristotel (*Poetica*), Demetrius (*Tratatul despre stil*);

b) izvoare occidentale:

– savanți din secolul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea: Giambattista Vico, Hegel, W. von Humboldt;

– lingviști din secolul al XIX-lea: Jacob Grimm, Franz Bopp, Fr. Diez, A. Schleicher;

– lingviști și filosofi din prima jumătate a secolului al XX-lea: Ferdinand de Saussure, Benedetto Croce, G. Gentile, F. Gundolf, G. Bertoni, A. Pagliaro, Gunther Ipsen, Julius Stenzel, Charles Bally, Karl Vossler, Leo Spitzer, Albert Sechehaye, J. Vendryes (*La langue poétique*), P. Chantraine, Jerzy Kuryłowicz, Georg Schmidt-Rohr;

– lingviști din a doua jumătate a secolului al XX-lea: Alf Lombard (*La lingua letteraria romanza meno fissata: il rumeno*), J. Mukařovský, Leo Weisgerber, Jules Marouzeau, Roman Jakobson, Roland Barthes, Cercul lingviștilor praghezi;

c) izvoare autohtone:

– lingviști, istorici, critici români: Ovid Densusianu (*Evoluția estetică a limbii române*), Al. Rosetti (*Studii lingvistice*), Moses Gaster, J. Byck (*Vocabularul științific și tehnic în limba română, în secolul al XVII-lea*), P.V. Haneș (*Dezvoltarea limbii literare [române] în prima jumătate a secolului al XIX-lea*), Garabet Ibrăileanu, I.-A. Candrea, D. Popovici, Liviu Rusu (*Estetica poeziei lirice*), Grigore

* Școala Normală „Vasile Lupu”, Iași, aleea Mihail Sadoveanu, nr. 46, România.

Scorpan (*Graiul moldovenesc. Tendințe fonetice. Expresivitate, Forme dialectale în poezia lui Eminescu, Elemente eminesciene în poezia lui A. Vlahuță*), Tudor Vianu (*Epitetul eminescian*), G. Călinescu (*Istoria literaturii române...*), Dimitrie Caracostea, Nicolae Iorga, Iorgu Iordan (*Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*), G. Tohăneanu (*Limba poeziilor lui Eminescu*), Ștefan Munteanu (*Eminescu și limba poetică a înaintașilor săi*), Lucia Pop (*Probleme de limbă în Cercul Kogălniceanu. Compendiu*), Sextil Pușcariu, Adrian Marino (*Alexandru Macedonski și limba literară*), Mircea Borcilă (*Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*), N.A. Ursu, Despina Ursu, I. Gheție, Paula Diaconescu, Al. Andriescu (*Stil și limbaj*), Dumitru Irimia (*Aspecte stilistice ale articulării substantivului în poezia lui Mihai Eminescu*);

d) izvoare sovietice:

– lingviști sovietici: G.V. Stepanov (*O stile hudozestvennoj literatury*), L.V. Scerba, V. Levin (*Observații despre limba literaturii*), V.V. Vinogradov (*Probleme esențiale ale științei literare sovietice*), B.V. Tomașevski (*Limba și literatura*), G.L. Abramoviči (*Vvedenie v literaturovedenie*), N.A. Gvozdev (*Očerki po stilistike russkogo jazyka*).

1.2. Ce putem observa, urmărind citările pe care le face profesorul ieșean atunci când se referă la limbajul poetic sau la specificul limbii scriitorilor?

În finalul studiului *Limba lui Lucian Blaga. Principiile studierii limbajului poetic*, G. Ivănescu reproșează stilisticienilor contemporani că, sub influența lui Bally și Vossler, „care au disprețuit stilistica antichității și a clasicismului”, nu au valorificat aceste surse teoretice importante pentru analiza limbajului poetic (Ivănescu 1989: 232). Într-un studiu din 1956 savantul de la Iași anunță că analiza sa pornește de la izvoarele antice, în special de la Aristotel, reținând ideea că limbajul poetic evită expresia banală (Ivănescu 1956: 197–227). De asemenea, se observă ușor că Ivănescu înregistrează foarte multe contribuții în domeniu care puteau ajunge la cunoștința sa: „Este de la sine înțeles că a nu ține seama de progresele stilisticii actuale este la fel de absurd ca și fetișizarea metodelor pe care le propun reprezentanții ei. Niciun cercetător cu preocupări de stilistică nu poate ignora astăzi contribuțiile teoretice excepționale ale lui Roman Jakobson și nici unele rezultate practice la care au ajuns reprezentanții «noii critici», prin Roland Barthes mai ales” (*Evoluția artistică a limbii române literare într-o nouă viziune*, articol inedit, redactat în 1977, publicat în vol. Ivănescu 1989: 243).

În continuare, Ivănescu propune, pentru cercetarea limbii, armonizarea metodelor tradiționale cu cele moderne; face, însă, aluzie la cercetători români care au adoptat mode diverse și au scris articole penibile, „trucate savant într-o terminologie ezoterică și rebarbativă [...] în care, oricât ne-am strădui, nu putem descoperi nici o idee originală și nici un efort creator” (*ibidem*: 244).

Ivănescu reușește să repună în circulație ideile unor înaintași pe care îi consideră modelele sale: Ibrăileanu sau Grigore Scorpan, al cărui curs despre limba cronicarilor, ținut la Iași, îl face să afirme că „Scorpan ne apare drept unul din cei mai originali cercetători ai stilului pe plan mondial” (*ibidem*).

Ivănescu recurge și la ideile școlii lingvistice sovietice, nu într-un spirit oportunist, ci cât se poate de firesc, în contextul social-politic în care trăia¹. Avea iluzia, transformată deseori în credință, că trimiterele la studiile de lingvistică din școala sovietică îi conferă libertatea de a comenta critic și de a formula propriile idei, într-un mod care-l situa în conul de umbră al cenzurii ideologice. Iată un exemplu în acest sens: „Stepanov ar fi trebuit să distingă limba artistică, care se naște din tendința spre frumos a omului, de limba artistică cu intenții realiste și care deci, descriind o realitate veche, folosește arhaisme, descriind una populară, folosește elemente populare dialectale, zugrăvind o aristocrație, folosește elemente specifice ei, adică elemente de jargon, zugrăvind străini, care nu știu bine limba, folosește elementele schimonosite ale limbajului acestei populații. El pare a admite că aceste categorii de cuvinte au numai funcția de caracterizare. Dar limba de caracterizare e numai o formă a limbii artistice” (Ivănescu 1980: 15).

În alt context, unde Ivănescu afirmă că este nevoie de întemeierea unei științe a straturilor stilistice ale limbii, apreciază lingvistica sovietică, deoarece „n-a părăsit poziția justă, creată deja în epoca antică” (*ibidem*: 20).

O sinteză despre sursele și principiile cercetării limbajului poetic la Ivănescu face Ștefan Munteanu (în vol. Ivănescu 1987: 76–81), declarându-se adept al disocierilor teoretice ivănesciene; în momentul de față, prin oglinda teoriei integralismului lingvistic coșerian, observăm mai ușor direcția oarecum reduționistă pe care au mers stilisticienii români, fie ei din școala ieșeană, clujeană, bucureșteană sau timișoreană: s-a avut în vedere studiul limbii artistice a scriitorilor, cu accent pe semnificațiile estetice ale diverselor figuri de limbaj, analizate ca abateri sau substituții ale uzului comun.

Un apropiat colaborator al profesorului Ivănescu, Al. Andriescu, trece în revistă principalele idei teoretice referitoare la limbajul poetic și limba scriitorilor (dialectele literare, limba poetică românească, stilul individual al scriitorului raportat la norma limbii de comunicare în epoca respectivă, formarea stilului artistic în cele trei variante clasice propuse de retorică – stilul înalt sau sublim, stilul de mijloc și stilul umil) și evidențiază contribuția majoră pe care savantul a adus-o la analiza limbii unor scriitori români, precum Iancu Văcărescu, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Alexandru Macedonski, George Călinescu sau Lucian Blaga (cf. Andriescu 1989: 249–263).

Parcurgând opera lui Ivănescu, rămânem uimiți de forța cu care a asimilat izvoarele menționate, de spiritul critic cu care le comenta și de calitatea lecturii operelor scriitorilor români, a căror limbă este analizată diacronic și sincron, considerate, fiecare în parte, etape sau felii dintr-o istorie a limbii române literare.

1.3. Pe de altă parte, am urmărit trimiterele bibliografice pe care le face Eugeniu Coșeriu în lucrările consultate de mine (Coșeriu 2009; *Lingvistica textului. O introducere*, traducere din limba germană de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, volum aflat în curs de apariție) și pe care le putem grupa astfel:

¹ Avatarurile suferințelor lui G. Ivănescu se pot vedea și în corespondența cu profesorul Petru Caraman, în parte publicată de Eugen Munteanu (cf. Munteanu 2011c).

a) izvoare antice: Aristotel (*Categoriae, De anima, Peri Hermeneias/De interpretatione, Metaphysica*), Platon (*Cratylus, Sofistul*);

b) lingviști și savanți occidentali dinaintea epocii saussuriene: Toma d'Aquino (*In libros Peri Hermeneias et Posteriorum Analyticorum Expositio*), Giambattista Vico (*Scienza nuova*), G.W.F. Hegel (*Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften, Wissenschaft der Logik*), W. Von Humboldt (*Ankündigung einer Schrift über die vaskische Sprache und Nation, Über das Entstehen der grammatischen Formen, Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*), J.H. Lambert (*Neues Organon*), J. Locke (*An Essay Concerning Human Understanding*);

c) lingviști și filosofi occidentali din secolul al XX-lea: Ch. Bally (*Linguistique générale et linguistique française*), H. Bergson (*La pensée et le mouvant*), V. Bertoldi (*La parola quale mezzo d'espressione*), M. Black (*Language and Philosophy*), L. Bloomfield (*Language*), W. Bolle (*Strukturelle Stilistik*), K. Bühler (*Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*), C. Bousoño (*Teoría de la expresión poética*), E. Cassirer (*Essay on Man, El lenguaje y la construcción del mundo de los objetos*), B. Croce (*Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale: teoria e storia, Filosofia práctica, Il linguaggio come errore, La Poesia, Logica come scienza del concetto puro, Sulla natura e l'ufficio della linguistica, Problemi di estetica*), G. Gentile (*Teoria generale dello spirito come atto puro*), N. Hartmann (*Das Problem des geistigen Seins*), M. Heidegger (*Sein und Zeit, Hölderlin und das Wesen der Dichtung, Qu'est-ce que la métaphysique?, Unterwegs zur Sprache*), Hjelmslev, Jakobson (*Implications of Language Universals for Linguistics*), H. Lausberg (*Elemente der literarischen Rhetorik*), C.P.F. Lecoutere, L. Grootaers (*Inleiding tot de Taalkunde en tot de Geschiedenis van het Nederlands*), A. Pagliaro (*Il capitolo linguistico della „Poetica” di Aristotele, Il linguaggio come conoscenza, Il segno vivente, Logica e grammatica*), M. Riffaterre (*Essais de stylistique structurale*), F. de Saussure (*Cours de linguistique générale*), G. Ueding (*Einführung in die Rhetorik*), H. Weinrich (*Wege der Sprachkultur*), Travaux du Cercle Linguistique de Prague.

1.4. Plecat în lumea liberă după doi ani de studii universitare ieșene, timp în care s-a născut prietenia cu asistentul Gheorghe Ivănescu, tânărul Eugeniu Coșeriu, ambițios și genial ca și mai vârstnicul său prieten, a avut acces la toate sursele științifice posibile. La Universitatea din Roma și-a luat licența în litere (1944), la Padova, pe cea în filosofie (1949). Purtând cu sine un elan titanice, hrănit de o cultură enciclopedică, de seva grea a limbilor latină și greacă, transformate în instrumente de lucru, de talentul ieșit din comun de a vorbi multe limbi, de inteligența uimitoare cu care înțelegea, evalua și crea în cel mai fascinant domeniu al spiritului omenesc, cel al limbajului și al limbilor, Eugeniu Coșeriu are, pe lângă toate acestea, și curajul, susținut de tinerețe și forță fizică impecabilă, de a fi un fel de Cristofor Columb al științelor spiritului pentru îndepărtata Americă de Sud. Savantul abia trecut de 30 de ani și-a gândit bine cariera științifică: a fi deschizător de drum în științele limbii la Universidad del Río de la Plata din Montevideo echivala

cu sentimentul olimpic al armoniei dintre o muncă grea și un rod uimitor. O nouă patrie și un nou pașaport, pe care l-a păstrat toată viața. Putem spune limpede că aici s-a format sistemul epistemologic coșerian, o construcție amplă și clară, cu temelie pe învățătura lui Aristotel, Platon, Sfântul Augustin și Toma de Aquino, pe idei preluate creator de la Hegel, Humboldt, Croce. Este evidentă, și bine subliniată astăzi de școala de lingvistică întemeiată de Eugeniu Coșeriu², dimensiunea filosofică integratoare a operei sale științifice:

– limbajul este descris și explicat ca dimensiune esențială a omului, ca formă a dezvoltării spiritului, ca activitate creatoare și culturală infinită;

– limbajul este singura activitate spirituală, caracterizată prin două universalii: semanticitate și alteritate; aceasta din urmă condiționează istoricitatea și materialitatea³;

– savantul a schimbat radical perspectiva saussuriană: nu explică vorbirea prin limbă, ci invers, „pentru că limbajul este în mod concret vorbire, activitate, și pentru că vorbirea e mai cuprinzătoare decât limba: în timp ce limba e în întregime conținută în vorbire, vorbirea nu e în întregime conținută în limbă”⁴. Tot în acest studiu, Coșeriu deschide o perspectivă pragmatică, așezată pe fundamentul semanticității limbajului: gramatica vorbirii studiază tehnica generală a activității lingvistice, în care se includ determinarea nominală și cadrele;

Aprofundând gândirea genuină a lui Aristotel cum nu mai făcuse niciun lingvist până la el, Eugeniu Coșeriu analizează limbajul drept activitate: „ca atare” (*κατ' ἐνέργειαν*); „ca activitate potențială” (*κατὰ δύναμιν*); „ca activitate realizată în produsele sale” (*κατ' ἔργον*) (Coșeriu 2004: 291, Logicism și antilogicism în gramatică). Pe această axiomă, savantul de la Montevideo construiește un sistem teoretic bazat pe trei linii de forță, anume nivelul universal al vorbirii, nivelul istoric al limbilor, nivelul individual al vorbirii ca discurs. După zece ani de la primele studii uruguayene, profesorul de la Tübingen completează sistemul său epistemologic tripartit (Coșeriu 2000: 257):

Puncte de vedere / Niveluri	Ἐνέργεια activitate	Δύναμις competență	Ἔργον produs
universal	vorbire în general	competență elocutională	totalitatea „vorbitului”
istoric	limba concretă	competență idiomatică	(limba abstractă)
individual	discurs	competență expresivă	„text”

² Pentru înțelegerea teoriilor coșeriene, prezentate în contextul lingvisticii universale, din Antichitate până azi, v. Munteanu 2005b: 210–220; 254–257; 269–291; 311–318.

³ Cu o forță de sinteză excepțională, savantul își rezumă ideile teoretice într-un text-sinteză, cu titlul *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, publicat în Coșeriu 2009: 9–13.

⁴ Cf. Coșeriu 2004: 292–293, volum în care apare reprodus în românește celebrul studiu din 1956, *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*.

ca, mai apoi, să adauge alte distincții esențiale despre conținutul spunerii (desemnarea, semnificația și sensul), despre judecățile de conformitate, dezvoltând și clarificând, în același timp, teoria sa integratoare⁵ (cf. Coseriu 1992: 106):

Plan	Judecată	„Conținut”	Competență (Saber)
vorbirea în general [= universală]	congruent/ incongruent	desemnare	competență elocutională
limbă particulară [= istorică]	corect/ incorect	semnificație	competență idiomatică
discurs [= individual]	adecvat/ inadecvat	sens	competență expresivă

deopotrivă descriptivă, hermeneutică și pragmatică, prin inventarea a ceea ce savantul a numit pentru prima dată în literatura de specialitate „lingvistica textului”.

Revenind la izvoarele concepției despre limbajul poetic, putem afirma că temelia acestei concepții se constituie din lectura și interpretarea magistrală a surselor antice: de la Aristotel preia ideea că limbajul poetic este *lógos poietikós*, adică deține facultatea de a face universuri imaginate infinite. De la Platon și Giambattista Vico, magistrul de la Tübingen deprinde știința de a armoniza argumentele filosofice cu cele filologice⁶; Benedetto Croce îi întărește această convingere⁷, îl determină să vadă în limbă un organism expresiv umplut cu sens⁸, să demonstreze ideea că limbajul poetic este limbajul în plenitudinea lui funcțională, ca o creație permanentă⁹. Un elan titanic, susținut de o inteligență scilicet, l-a făcut pe Eugeniu Coșeriu să consoneze doar cu spirite înalte, care au explicat actele spiritului omenesc într-o manieră cuprinzătoare și dialectică.

Cât de mult l-a influențat pe lingvistul Eugeniu Coșeriu lectura volumului *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, poate cea mai dificilă, prin densitatea stilului și bogăția ideilor, o poate sugera parcurgerea selecției următoare din versiunea în limba română a cărții lui Humboldt (2008):

⁵ Pentru argumentarea acestei idei, cf. Munteanu 2005a.

⁶ Cf. Vico 1972: 174: „[...] s-au oprit la jumătatea drumului lor atât filozofii care nu și-au verificat argumentele prin autoritatea filologilor, cât și filologii care, la rândul lor, nu s-au preocupat să-și verifice autoritatea prin argumentele filozofilor”.

⁷ Cf. Croce 1996: 211: „[...] căutată știința lingvistică pe care o studiem, lingvistica generală, în ceea ce are de reductibil la filozofie, nu este altceva decât estetică. Cine se ocupă de lingvistică generală, adică de lingvistică filozofică, se ocupă de probleme estetice și invers. Filozofia limbajului și filozofia artei sunt același lucru”. Coșeriu, în mod critic, nu pune semnul egalității între lingvistică și estetică.

⁸ *Ibidem*: 214: „Expresia este un tot indivizibil; substantivul și verbul nu există în ea, ci sunt abstracții făurite de noi prin distrugerea singurei realități lingvistice, care este propozițiunea. Aceasta trebuie înțeleasă nu în modul obișnuit al gramaticilor, ci ca organism expresiv umplut cu sens, care cuprinde în mod egal o interjecție foarte simplă și un poem mare. Asta sună paradoxal, și totuși, e un adevăr foarte simplu”.

⁹ *Ibidem*: 218: „Limbajul este o creație perpetuă; ceea ce este exprimat o dată prin cuvânt nu se repetă decât tocmai ca reproducere a ceea ce s-a produs deja; impresiile mereu noi dau loc la mutații continue de sunete și de semnificații, adică unor expresii mereu noi”.

„[...] recunoaștem limbile drept primul stadiu necesar, singurul de la care pornind națiunile sunt în stare să urmeze orice direcție mai elevată din evoluția umanității. Limbile cresc supunându-se aceluiași condiții ca și forța spirituală, pentru care ele constituie deopotrivă principiul vital și stimulator” (Humboldt 2008: 79).

„Specificitatea spiritului și configurația limbii sunt la un popor atât de contopite una într-alta încât, dacă una dintre ele ar fi dată, cealaltă ar trebui să fie dedusă în întregime din prima. Specificitatea intelectuală și limba permit și favorizează numai forme reciproce corespunzătoare. Limba este, într-un fel, manifestarea exterioară a spiritului popoarelor; limba lor este spiritul lor, iar spiritul lor este limba lor. Oricât am vrea, nu le putem gândi niciodată îndeajuns de identice! Modul în care limba și spiritul popoarelor izvorăsc într-adevăr din una și aceeași fântână, inaccesibilă înțelegerii noastre, ne rămâne ascuns și inexplicabil” (*ibidem*: 79–80).

„Poezia și filosofia vin însă în contact, într-un sens cu totul diferit, cu însăși intimitatea omului și acționează de aceea cu mai multă eficacitate și cu o mai mare forță formativă asupra limbii, care este atât de adânc implicată în această intimitate umană. De aceea, sunt mai capabile de a atinge o dezvoltare deplină acele limbi în care spiritul poetic și filosofic a predominat cel puțin într-o anumită perioadă, și sunt încă de două ori mai capabile dacă această predominanță a izvorât dintr-un impuls propriu și nu dintr-o imitație a ceva străin” (*ibidem*: 125–126).

Ce putem constata, referitor la tema în discuție, citind din opera amândurora?

Eugeniu Coșeriu și-a elaborat teoria lingvistică de factură integratoare, valorificând critic și creativ idei humboldtiene, precum caracterul energetic al limbajului (Munteanu 2008: 8–23), ideea că omul este om doar prin limbaj, că există, în toate limbile, un spirit formativ universal unic, că funcția dialogică și cea cognitivă sunt primordiale, că libertatea vorbitorilor este mai largă decât le-o acordă lingviștii. Pe aceste premise, este firesc ca savantul de la Tübingen să ajungă la ideea că limba poeziei „este absolutizare a limbajului”.

Perspectiva filosofică a lingvistului se adâncește și se nuanțează prin lecturile din Heidegger. Autorul celebrului *Sein und Zeit*, în finalul unui studiu despre poezia lui Hölderlin, citat de Eugeniu Coșeriu, rezumă răspunsurile la întrebările cum stau lucrurile cu limba și poezia, cum se raportează ele la ființa istorică a omului: limba îl are în posesie pe om, și nu invers, omul este permanent în dialog, poezia ctorește ființa, ea este limba originară a unui popor, în această limbă survine starea de expunere în ființare (Heidegger 1995: 44). Distincțiile coșeriene pe acest subiect arată cum, sintetizând critic cele mai rafinate studii filosofice, majoritatea idealiste, se pot clarifica răspunsurile, se pot orienta pe făgașul științei lingvistice:

„[...] poezia este realitatea unui subiect universal, poetul înregistrează subiectivitatea universală în momentul în care scrie versuri. Acum nu mai este un vorbitor între alții, ci realizează vorbirea în mod absolut – nu a poeziei; și nu doar pentru esența poeziei, ci și pentru esența culturii”¹⁰.

Coșeriu îl citează pe Riffaterre, cu *Essais de stylistique structurale*, aprobându-i ideea că limbajul poetic nu trebuie socotit o deviere relativ, în anumite condiții sau ocazii. Acest fapt este valabil cel puțin pentru esența însăși de la limba

¹⁰ Cf. *Lingvistica textului. O introducere*, traducere din limba germană în limba română de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, în curs de apariție (paragraful 2.1.).

„normală” (*ibidem*). S-ar putea vorbi de o deviere în fiecare text, în sensul sesizării unei specificități a spunerii poetice, dar nu ca abatere de la uz, ci chiar de o conformitate cu o normă abstractă.

De la Jakobson, Coșeriu păstrează destule idei generale (de pildă, concentrarea mesajului pe felul *cum* se spune), dar mai interesant este cum, în *Lingvistica textului*¹¹, savantul interpretează polemic conceptele de *mesaj poetic*, *funcție poetică*, ajungând la afirmații novatoare, care răstoarnă perspectiva jakobsoniană. Coșeriu afirmă că în poezie nu se realizează o comunicare, în sensul schimbului de idei cu o altă persoană, pentru că poezia nu se adresează altcuiva, ci este „realitatea unui subiect universal”; în acest caz, poetul se situează în afara alterității limbajului.

Un alt autor important, spaniolul Carlos Bousoño, este comentat critic de Eugeniu Coșeriu¹², teoria sa despre exprimarea poetică fiind respinsă cu argumente valide, din care se conturează cu claritate justetea unui alt punct de vedere: „Conform acestui proiect teoretic ar trebui să înțelegem limbajul poetic ca un tip de tehnică sistematică de substituire; în cazul fiecărei exprimări poetice s-ar face un fel de schimb, adică ceva «spus așa» ar fi înlocuit cu ceva «spus altfel». Această concepție corespunde unei impresii care, într-adevăr, apare adesea atunci când avem a face cu texte poetice. Dacă Empedocle vorbește despre *apusul vieții*, atunci avem impresia că această exprimare ar fi o «deviere poetică» de la cuvântul *bătrânețe*, care ne-am aștepta să apară «în mod normal». Dar este o impresie falsă. Ceea ce se prezintă aici ca «substituire», respectiv «deviere» nu-și mai are originea în înțelegerea nemijlocită a textului, ci în valorificarea inadmisibilă a unei metode, intuitiv stăpânite, de înțelegere a textelor. Mă refer la proba comutării. Într-un text poetic nu există «devieri», în poezie totul este spus exact cum trebuie. Dacă, totuși, avem impresia că aici sau acolo s-ar fi substituit ceva, atunci îi atribuim textului ceva ce nu-i aparține lui, ci ne aparține nouă înșine. Am văzut deja că proba comutării se aplică inconștient în înțelegerea unui text. Ne întrebăm ce s-ar întâmpla dacă un segment de text ar fi substituit cu un altul, iar această problematică aplicabilă textului de cele mai multe ori inconștient reprezintă o parte din complexa operație de înțelegere. Dar asta nu ne îndreptățește să vedem în respectivul segment de text chiar rezultatul acestei operații parțiale. După cum sper, acum a devenit ceva mai clar motivul pentru care așa-numita «stilistică a devierii» trebuie respinsă, plecând de la pretențiile sale teoretice, deși nu toate afirmațiile făcute în legătură cu această metodă sunt false. Principala ipoteză pe care se întemeiază stilistica devierii corespunde unei intuiții distorsionate a probei comutării”.

Un cunoscător al teoriei coșeriene, Eugen Munteanu, comentează și explică această poziție cu totul diferită față de teoriile practicate curent în analiza stilistică: „Este vorba despre înțelegerea limbajului uman ca formă plenară a creativității

¹¹ Cf. lucrarea menționată mai sus (același paragraf).

¹² *Ibidem* (paragraful 2.4.).

umane, atribut esențial și definitoriu al umanului, și nu simplu «instrument de comunicare». În mod implicit, această poziție teoretică presupune o opoziție radicală față de orice încercare de a construi o poetică sau o stilistică bazată pe conceptul de abatere” (Munteanu 2005: 256).

2. Concepte terminologice cu care operează cei doi savanți în definirea și analiza limbajul poetic

2.1. Din metalimbajul profesorului de la Iași

Sintetizăm din opera savantului ieșean G. Ivănescu (vezi Ivănescu 1980, Ivănescu 1989) câteva concepte pe care le-a teoretizat și le-a aplicat în analiza limbii multor scriitori români.

2.1.1. «Limba literară» a unui scriitor are două aspecte: „unul care constituie uzul său logic, rece, obiectiv, neafectiv, poetic numai prin idee, prin reprezentare, nu prin el însuși, și unul care reprezintă stilul poetic, solemn, înalt, sau cel vulgar, ironic, satiric, polemic” (Ivănescu 1989: 97). Primul are funcție de comunicare, celălalt este exclusiv artistic, estetic. Într-o altfel de formulare, profesorul ieșean distinge între limba de cultură sau de comunicare a unui scriitor și limba sa artistică; aceasta din urmă nu reprezintă în același timp și stilul, „pentru că stilul nu e numai artistic: de stil putem vorbi și când considerăm limba ca expresie a culturii unui scriitor” (*ibidem*: 180). «Limba literară artistică» este „numai un aspect al limbii literare sau naționale, ea este, în unele privințe, cu mult mai bogată decât limba literară sau decât limba națională (comună), cuprinzând în ea și elemente care nu constituie norma limbii literare” (*ibidem*: 155).

2.1.2. Limbă poetică/limbaj poetic

Limba poetică se referă la „anumite fapte de limbă, de exemplu anumite cuvinte și anumite figuri de stil care nu sunt uzuale și apar de obicei numai în poezia solemnă și în proza poetică, creând stilul înalt solemn. Este vorba de un limbaj specific literaturii poetice sau chiar conversației, când ea devine, măcar pentru o clipă, poezie. Trebuie să distingem două categorii de limbaj poetic: cel care constă din figurile de stil și cel care constă din cuvinte neuzuale sau mai puțin uzuale, sinonime cu altele, banale, care tocmai prin aceea au fost evitate de poet” (Ivănescu 1980: 16). Primul, considerat limbaj figurat, a fost discutat de criticii și istoricii literari români, al doilea a fost neglijat. Al doilea, limbajul poetic nefigurat, se naște prin antiteză cu cel obișnuit, având ca elemente de construcție sinonimia la nivelul lexical, frazeologic, morfologic. Ambele au o funcție estetică. Ele se explică prin „tendința spre rar, spre neobișnuit, spre originalitate în vorbire” (Ivănescu 1980: 17 și Ivănescu 1989: 156–164). Limbajul poetic este în mare măsură colectiv, adică este un aspect social al limbii. El există „ca stil psihologic-estetic al limbii literare sau al unui dialect, ca forma cea mai înaltă a măiestriei vorbirii, ca limba-artă” (Ivănescu 1980: 17). «Limbajul poetic românesc» s-a născut „din

limba veche, din cea populară și din neologisme” (Ivănescu 1989: 168). De pildă, atunci când cuvântul *slovă* nu a mai fost uzual, fiind înlocuit cu *literă* sau *literatură*, el a căpătat valoare poetică. Limba poetică românească se formează după 1830.

2.1.3. Limbajul urât (Ivănescu 1980: 18) este necesar artei literare, ca și cel poetic sau frumos. El exprimă realitățile urâte. O variantă a limbajului urât este cel umoristic sau burlesc. Acesta „în fond nu face parte din limba literară și servește la caracterizarea personajelor umoristice, anume chiar pentru obținerea efectului comic” (*ibidem*: 19). Ivănescu leagă elementele „frumoase” și „urâte” ale limbii de conținutul operei de artă.

2.1.4. Stilul „nu este întotdeauna ceva individual; orice stil caracterizează mai mulți oameni și scriitori, orice stil este sau poate deveni ceva colectiv” (*ibidem*: 17). Stilul „este o particularitate a vorbirii, nu a sistemului lingvistic, adică a tezaurului de fapte de care dispune o limbă” (*ibidem*: 19). Există trei stiluri principale: stilul normal (banal, prozaic), stilul poetic (înalt), stilul vulgar. Alte stiluri ale limbii literare mai sunt: stilul savant (științific), stilul administrativ, stilul intim-familiar. În multe contexte, G. Ivănescu folosește conceptul de «stil» cu sensul coșerian de «normă».

2.1.5. Figurile de stil sunt doar un fel de sinonime ale unor cuvinte, ale unor expresii. Important este „nu atât elementul material, fonetic, al cuvântului, cât sensul lui, care introduce o modificare în imaginea artistică generală, sugerată de toată opera literară sau de o parte a ei. [...] în cazul figurilor de stil, limbajul nu este artă decât prin sensurile cuprinse în el, iar nu prin partea materială a sa, adică prin ceea ce se numește semn” (Ivănescu 1989: 156–157). Analiza figurilor la Ivănescu înseamnă o investigare a macrostructurilor semantice, prin care se stabilește sensul părților, ceea ce reprezintă un demers hermeneutic.

2.1.6. Arta literară „se servește de limbaj ca material” (Ivănescu 1980: 17).

2.2. Metodă și viziune în analizele stilistice ale lui G. Ivănescu

Distincțiile teoretice ale profesorului ieșean sunt subordonate analizei factologice, în sensul că obiectivul cercetării sale este să analizeze limba scriitorilor, epocă după epocă, descriind, aproape la toate nivelurile, limba și stilul lui Dosoftei, Iancu Văcărescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Alexandru Vlahuță, Caragiale, Macedonski, George Călinescu, Lucian Blaga și alții. Având datele acestor analize sincronice, situate pe o anumită treaptă a scării timpului, autorul *Problemelor capitale* putea să pornească spre o altă țintă, aceea de a deschide un drum în cercetarea istorică a limbii române literare, anume rezolvarea unei probleme tripartite: ce este, cum s-a constituit și cum evoluează limba poetică românească. O ambiție de pionier, o muncă de miner, o gândire critică, prin care transformă lipsurile științifice în atuuiri psihologice: „Lipsa oricăror tratate române de stilistică, scrise în spiritul vechii stilistici de dinainte de Bally, Vossler și

Spitzer, a dus la formarea în publicul românesc a unor păreri în parte deosebite de a noastră. [...] Starea de înapoiere în care se găsește stilistica ne-a împiedecat de a utiliza în expunerea noastră o terminologie perfect adaptată scopului” (Ivănescu 1989: 176–177). În ciuda acestor mari inconveniente, G. Ivănescu realizează lecturi aplicate și comentate pe textele celor mai importanți poeți români.

Polemic față de unele studii lingvistice ale lui Al. Rosetti, ca autor și ca îndrumător al școlii bucureștene, G. Ivănescu fixează pașii unei metode superioare (*ibidem*: 180): cercetătorul faptelor de limbă din secole trecute trebuie să stabilească întâi normele lingvistice ale autorului respectiv și apoi deosebirile față de normele lingvistice ale epocii. Dacă aceste norme ale epocii nu sunt unitare, cum este cazul în cultura română, cercetătorul trebuie să se întrebe care erau normele lingvistice ale respectivului scriitor. Acest fapt se va stabili, mai ales, prin raportare la limba comună de azi și cât se poate, la limba literară din epoca mai veche discutată. În finalul acestui drum, se poate vedea ce fapte de limbă au devenit la scriitorul X „expresia sentimentelor dominante din opera sa artistică”.

Citindu-l pe Ivănescu într-o corelare *sui-generis* cu studii coșeriane, descoperim în analizele textuale ale savantului ieșean elemente hermeneutice și viziune cognitivă: Ivănescu descifrează mesajul poetic, relaționându-l cu sentimentele scriitorului, configurate, de pe o parte, de universul său personal și interior, pe de altă parte, de tradiția lingvistică, de limba română însăși ca expresie a felului de a se exprima al scriitorului respectiv.

Un episod important în definirea viziunii lui G. Ivănescu despre limbajul și limba poetică îl constituie comentariile (*ibidem*: 230–235) sale la studiul cercetătorului clujean Mircea Borcilă dedicat poeziei lui Blaga. Discipol al integralismului coșerian, cultivând ideea că poezia este limbajul în totalitatea lui, Mircea Borcilă îl provoacă pe profesorul ieșean să pună în discuție câteva idei teoretice din cadrul general al operei poetice ca limbă și limbaj:

- opera literară, poetică, a unui scriitor este în întregime ei artă;
- vorbirea (textul) este poezie, nuvelă, roman sau dramă;
- niciun element al textului n-ar trebui considerat ca exterior limbajului poetic.

Savantul ieșean leagă aceste afirmații de teoria lui Benedetto Croce și acceptă că, în acest context al discuției, vorbirea cu puternică trăire interioară este o altă categorie de limbaj poetic. Insistă, concludiv, pe opinia personală că „limbajul rămâne, totuși, un mijloc de expresie a conținutului poetic și are în primul rând valoarea bronzului sau marmorei în sculptură, a pânzei și a culorilor în pictură” (*ibidem*: 231).

În bogatele sale studii de analiză a limbii unor poeți, G. Ivănescu inventariază fapte de limbă regionale, dialectale, arhaice sau neologice, identifică și explică, în contextul universului istoric și de discurs, sensuri lexicale unice, arată cum și de ce, alegând dintr-o serie lexicală anume, poetul produce o formulă nouă, originală, compară un vers sau o zicere anume cu alte exprimări poetice din epoca respectivă sau din epoci trecute, face observații sociolingvistice, descifrează funcții semantice textuale... La finalul articolului dedicat lui Macedonski, de pildă, poate fi apreciată ca evidentă ideea că acest construct unic și personal care este textul macedonskian reprezintă o creație verbală născută din toate elementele limbajului, în ipostaza lui

de limbi istorice românești seriale, diacronice, dar și simultane din perspectiva sincronică a poetului care uza de tot ce constituia competența și cunoașterea sa lingvistică. Studiile de istorie a limbii literare ale lui G. Ivănescu pot fi re-citite prin grila sau perspectiva teoriei coșeriene, mai exact prin prisma conceptelor terminologice ale profesorului de la Tübingen. Unele formulări conceptuale care ar putea părea depășite astăzi unui cititor, precum *limba literară normală, limbajul poetic nefigurat născut prin antiteză cu cel obișnuit, limba poetică se naște din fuga de limbajul banal, scriitorul caută în general expresiile frumoase, limba poetică se naște din tendința de frumos a omului* (*ibidem*: 153–177), se justifică prin stadiul de pionierat al acestui demers care avea, cum spuneam, două ținte: să descrie nivelul textual-pragmatic al limbii poezilor români și să construiască o analiză diacronică la nivelul limbii istorice, în varianta ei de limbaje poetice. Prima țintă vizează nivelul individual, ca discurs și text, a doua țintă vizează nivelul istoric, produsul abstract, care este limba poetică românească. Eugeniu Coșeriu publicase între timp studiul său *Sistema, norma y habla*; el vorbește aici de faptul că o limbă cuprinde „într-o izoglosă actul lingvistic concret, dar și o limbă anterioară, un sistem stabilit, în aceeași comunitate, pe baza actelor lingvistice precedente actului în cauză. [...] Acest concept de limbă anterioară este important pentru că el corespunde tocmai unei realități istorice continuate prin noul act, corespunde cadrului în care o nouă intuiție individuală și inedită se realizează ca vorbire concretă” (Coșeriu 2004: 95). Pe un asemenea drum mergea profesorul ieșean, fără a teoretiza în acest fel; știa că generalizarea bazată pe fenomene concrete trasează conturul unui tezaur lingvistic, în care avea de identificat trăsături ale normei și ale sistemului.

3. Concluzii parțiale

Savantul de la Tübingen își fundamentează concepția despre limbajul poetic pe o cercetare cvasiexhaustivă a surselor filosofice și lingvistice despre subiectul în discuție și ajunge la formularea unui punct de vedere original, construind o teorie epistemologică, pe care am putea-o asemăna cu o piramidă a cărei bază este asigurată de asimilarea și reformularea, *ad usum proprium*, a ideilor și conceptelor preluate din învățării pe care i-am menționat ca izvoare ale teoriei coșeriene. Fără a-i lipsi nici pe departe aplicațiile textuale, cum unii încearcă să insinueze, Coșeriu este o minte teoretică, de o surprinzătoare forță creativă, care leagă, prin firul roșu al filosofiei despre esența omului ca ființă vorbitoare, Antichitatea și celelate epoci de postmodernitate în care a trăit savantul.

Spre deosebire de Coșeriu, aflat în lumea liberă a ideilor, cu acces nelimitat la orice sursă, Ivănescu, în România comunistă, aflat sub teroarea fricii și a spectrului că științei i s-au amputat aripile, reușește să găsească în tradiția filologiei ieșene ancoră importante (Alexandru Philippide, Grigore Scorpan, Garabet Ibrăileanu), pe care le valorifică plenar, fără a aluneca pe panta protocronismului, tentantă ca satisfacere compensatorie a orgoliului de slujitor al științei, în condiții precare. Profesorul de la Iași, după ce își susține un doctorat strălucit cu *Problemele capitale*

ale vechii române literare, lucrare publicată imediat în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, volumul XI–XII (1944–1945), paralel cu lucrul la monumentală *Istorie a limbii române* și la alte studii importante, plonjează cu o forță analitică rar întâlnită în „oceanul” limbii scriitorilor români, înregistrând și analizând fenomenele lingvistice, la toate nivelurile limbii, și situându-le în raport cu variantele „limbajului obișnuit”.

Ambii savanți folosesc unele izvoare comune, după cum se observă din listele întocmite; în ciuda diferențelor dintre contribuțiile celor doi, există, în cazul lui G. Ivănescu, intuiții subtile, venite tocmai dintr-o interpretare, într-un spirit de gândire asemănător, datorat primilor ani de studii universitare și lecturilor comune, a limbajului poetic, pe care îl socotește aparținând „nu numai literaturii, dar și limbajului zilnic, în momentele în care individul vorbitor este stăpânit de tendința spre frumos” (Ivănescu 1980: 15).

Deși profesorul de la Iași are o apetență teoretică înăscută, el devine istoricul care înregistrează și analizează fenomenele limbii române poetice, în toate etapele constituirii sale ca diasistem. Profesorul de la universitățile din Montevideo și Tübingen evoluează într-un mod diferit: ideile teoretice își găsesc aplicații în spațiul vast al limbajului poetic ipostaziat în diferite limbi istorice; analizele sale au în vedere fenomenele lingvistice concrete, foneme, cuvinte, sensuri enunțiative, nu atât ca realizări istorice, ci mai ales ca reflexe ale tehnicii vorbirii.

Această privire asupra a două destine științifice, care evoluează în același timp în spații formative diferite, poate releva mai pregnant ideea importanței pe care o are „mediul” asupra evoluției personalității unui om de știință. Acesta, poate, a determinat să propunem culturii universale un învățat care a lăsat cea mai interesantă istorie a limbii române și cele mai factologice analize ale stilului multor scriitori români, și un altul, care ne-a explicat arhitectura limbajului omenesc, în întregimea lui.

BIBLIOGRAFIE

- Andriescu 1989 = Al. Andriescu, *Concepția lui G. Ivănescu despre limba română literară*, postfață la vol. Ivănescu 1989: 249–263.
- Coseriu 1992 = Eugenio Coseriu, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, elaborado y editado por Heinrich Weber, versión española de Francisco Melo Blanco. Madrid, Gredos (*Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, 1988).
- Coșeriu 2000 = Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC (Lezioni di linguistica generale, 1973).
- Coșeriu 2004 = Eugeniu Coșeriu, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică (*Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, 1962).
- Coșeriu 2009 = Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, antologie, argument și note de Dorel Fănar, traducere de Eugenia Bojoga, Dumitru Irimia, Eugen Munteanu et al., Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Coșeriu 2011 = Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau*, ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jünger Trabant, versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu, cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas.

- Coșeriu 2012 = Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica textului. O introducere*, traducere din limba germană în limba română de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru (manuscris).
- Croce 1996 = Benedetto Croce, *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală*, traducere de Dumitru Trancă, Iași, Editura Moldova.
- Heidegger 1995 = Martin Heidegger, *Limbajul poeziei*, în românește de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, în revista „Secolul XX” (București), 1–3.
- Humboldt 2008 = Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas.
- Ivănescu 1956 = G. Ivănescu, *Limba poetică românească*, în „Limbă și literatură”, II, p. 197–224.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.
- Ivănescu 1985 = G. Ivănescu, *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil*, I, II, III, în „Pagini bucovinene” (Suceava), Supliment al revistei „Convorbiri literare”, IV.
- Ivănescu 1987 = G. Ivănescu, *Principii ale cercetării limbajului poetic. O revenire la conceptele antichității*, în „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași” (serie nouă), *Omagiul profesorului G. Ivănescu*, Secțiunea IIIe. Lingvistică, t. XXXIII.
- Ivănescu 1989 = G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea.
- Munteanu 2005a = Eugen Munteanu, *Eugenio Coseriu. Fundamente filosofice ale unei „lingvistici integrale”*, în vol. *Ideea europeană în filosofia românească*, I (coord. Ștefan Afloroaei), număr special al revistei „Hermeneia” (Iași).
- Munteanu 2005b = Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Iași, Editura Polirom.
- Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Introducere. Humboldt și humboldtianismul*, în vol. Humboldt 2008: 8–23.
- Munteanu 2011a = Eugen Munteanu, *Câteva reflecții despre posteritatea imediată a lui Eugeniu Coșeriu*, în „Limba română” (Chișinău), anul XXI, nr. 7–8.
- Munteanu 2011b = Eugen Munteanu, *Posteritatea lui Eugenio Coseriu, în Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere*, număr special al revistei „Anuar de lingvistică și istorie literară” (Iași), t. LI.
- Munteanu 2011c = Eugen Munteanu, *O prietenie exemplară. Petru Caraman și Gheorghe Ivănescu în corespondență*, în „Limba română” (Chișinău), anul XXI, nr. 1–2, p. 35–41 (I); nr. 3–6, p. 271–276 (II); nr. 7–8, p. 166–174 (III).
- Vico 1972 = Giambattista Vico, *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*, traducere în limba română de Nina Façon, București, Editura Univers.

THE UNDERSTANDING OF G. IVĂNESCU AND EUGENIO COSERIU ON POETIC LANGUAGE (I)

ABSTRACT

Our article will comparatively review G. Ivănescu’s conceptions of poetic language with those of Eugenio Coseriu. First we will examine the essential and recurring bibliographies that the two scholars have constantly referred to in their work. While G. Ivănescu is known for his theoretical erudition, we consider him largely a historian concerned with the recording and analysis of the Romanian language’s poetic dimensions, with all its diasystemic assemblages. Conversely, Eugenio Coseriu argues that language’s primary function is poetic, that is to say that language in all its expressive capabilities equates with poetry per se. Finally, we suggest that the directions spearheaded by these two authors are still open to fertile linguistic and hermeneutic investigations.

Keywords: G. Ivănescu, Coseriu, poetical language, literary language, style, textuality.

CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU DESPRE MIGRAȚIILE ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU¹

EUGEN MUNTEANU*

G. Ivănescu (1912–1987) a fost unul dintre cei mai importanți lingviști români, posesor al unei gândiri lingvistice originale în multe privințe. În ciuda unui destin advers și a unei sănătăți precare, a reușit să construiască o operă diversă și consistentă, cu contribuții importante sau notabile în teoria limbii, lingvistică comparată și indo-europeană, romanistică, fonetică descriptivă și istorică, teoria limbajului poetic, dar mai ales în istoria limbii române.

Ca elev al său, afirm că G. Ivănescu este, după părerea mea, autorul nu doar al singurei istorii complete a limbii române, ci și al celei mai bune dintre ele. Problema originii, specificului și dinamicii istorice a limbii române s-a situat constant în centrul atenției lui G. Ivănescu. Elev strălucit, la Iași, al lui Alexandru Philippide și Iorgu Iordan, cu studii ulterioare la Paris și Roma, G. Ivănescu și-a început reflecțiile asupra limbii române într-un moment privilegiat. Pe de o parte, prin sintezele anterioare ale unor lingviști precum O. Densusianu, A. Philippide sau S. Pușcariu, ca și printr-un mare număr de lucrări cu caracter monografic publicate de autori români sau străini, se adunase o mare cantitate de material factual din cel mai divers privitor la diferitele etape din istoria limbii române. Pe de altă parte, în epoca interbelică, atunci când Ivănescu și-a început cariera, deformarea și pervertirea prin politizare a discursului științific în sfera etnogenezei românești și a originii limbii române nu afectase încă posibilitatea exprimării libere a unor poziții neconvenționale, așa cum se va întâmpla ulterior, în perioada comunistă a istoriei recente a României. Cu alte cuvinte, în formarea teoriilor sau ipotezelor sale științifice privitoare la etnogeneza românească sau la unul sau altul din momentele sau aspectele mai obscure ori mai controversate din istoria limbii române, Ivănescu s-a lăsat călăuzit exclusiv de convingeri interne bazate pe fapte sau pe argumente

¹ Cu titlul *Die Konzeption von Gheorghe Ivănescu über die mittelalterlichen Wanderungen der Rumänen*, o versiune în limba germană a textului a fost prezentată la sesiunea internațională Romanistisches Kolloquium XXV – „Südosteuropäische Romania: Siedlungs-/Migrationsgeschichte und Sprachtypologie”, Viena, 30 aprilie 2010.

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.